

Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети жана Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Б.М.Юнусалиев атындагы Тил илими институтуна караштуу филология илимдеринин кандидаты (доктору) окумуштуулук даражасын коргоо боюнча түзүлгөн Д 10.24.700 диссертациялык кеңеш Осмонова Айгул Сейдакматовнанын “Көркөм чыгармалардагы тилдик каражаттардын өтмө мааниде колдонулушу” деген темада 10.02.01 – кыргыз тили адистиги боюнча филология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазган диссертациялык ишине эксперттик комиссиянын мүчөсүнүн

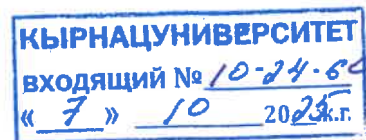
КОРУТУНДУСУ

1. Диссертациялык кеңеште корголо турган кандидаттык иштин адистикке тиешелүүлүгү. Осмонова Айгул Сейдакматовна “Көркөм чыгармалардагы тилдик каражаттардын өтмө мааниде колдонулушу” аттуу кандидаттык иши диссертациялык кеңештин багытына туура келет. Анткени иш 10.02.01 – кыргыз тили адистигине туура келген “Көркөм чыгармалардагы тилдик каражаттардын өтмө мааниде колдонулушу” аттуу темага арналып, анда иликтөөнүн негизги багыты, нугу – өтмө маанилүү тилдик каражаттардын көркөм тексттердеги ордун, ролун жана аткарган функциясын кыргыз тилинин материалдарынын негизинде талдоого алынган.

2. Изилдөөнүн максаты катары аталган көркөм чыгармадагы өтмө маанилүү сөздөрдүн табиятын аныктап-тактоодо, бир жана көп маанилүү сөздөр менен катар коюлуп салыштырылышы, көркөм тексттеги өтмө маанилүү тилдик каражаттардын колдонулушу, образ жаратуудагы функциясы, көп кырдуулугу, стилистикалык кызматы изилдөө ишинин негизги максаты болуп саналат.

Көздөлгөн максатты ишке ашыруу үчүн, төмөндөгүдөй милдеттер коюлду:

- көркөм чыгарманын тилине жана өтмө маанилүүлүккө байланыштуу илимий адабияттарга сереп салып, аларга карата жекече көз караштарды билдирүү;

- коюлган объектинин илимий багытын так жана туура сыпаттап-териштирүүдө анын илимий-методологиялык негизин аныктап алуу;
- кыргыз тилиндеги бир, көп жана өтмө маанилүү сөздөрдүн өз ара байланыштуулугун, жалпылыгын, өзгөчөлүктөрүн белгилөө;
- өтмө маанилүү тилдик каражаттардын функциясын көркөм чыгармалардын материалдарынын негизинде талдоого алуу, анализдөө;
- көркөм чыгармалардагы тилдик каражаттардын стилистикалык мүмкүнчүлүктөрүн көрсөтүү.

Диссертациянын изилдөө объектисинин диссертациянын максаттарына жана милдеттерине ылайык келиши:

1-жыйынтык. Көркөм чыгарманын тилине жана өтмө маанилүүлүккө байланыштуу илимий адабияттарга сереп салып, аларга карата жекече көз караштарын билдирген (1.1, 1.2, 2.1, 2.2.).

2-жыйынтык. Коюлган объектинин илимий багытын так жана туура сыпаттап-териштирүүдө, анын илимий-методологиялык негизи аныкталган (2.1, 2.2, 2.3.).

3-жыйынтык. Кыргыз тилиндеги бир, көп жана өтмө маанилүү сөздөрдүн өз ара байланыштуулугун, жалпылыгын, өзгөчөлүктөрүн белгиленген (3.1, 3.2.).

4-жыйынтык. Өтмө маанилүү тилдик каражаттардын функциясын көркөм чыгармалардын материалдарынын негизинде талдоого алынып, анализделген (3.3, 3.4.).

5-жыйынтык. Көркөм чыгармалардагы тилдик каражаттардын стилистикалык мүмкүнчүлүктөрү көрсөтүлгөн (3.5, 4.1, 4.2.).

Диссертациялык иштин актуалдуулугу. Сөз маанилеринин көп түрдүүлүгү, текст ичинде аракетке келүүлөрү, ар кыл ыкмаларда туюндурулушу кыргыз элинин ой жүгүртүүсүнөн, дүйнөнү кабылдашынан, аң-сезиминен кабар берет. Мунун баары сөз күчүнөн билинип, сөз күчү катары эсептелип, аларды изилдөөнүн зарылдыгын пайда кылат. Кыргыз элинин дүйнөлүк масштабдагы жазуучусу Ч.Айтматов баштаган залкар акын-жазуучулардын керемет

чыгармалары да сөз күчү аркылуу ишке ашырылган. Элдик оозеки чыгармалар болобу же профессионал акын-жазуучулардын чыгармалары болобу, кыргыз тили илиминде аларды лингвистикалык багытта изилдөө иштери анчалык колго алына элек.

Демек, Осмонова Айгул Сейдакматовнанын “Көркөм чыгармалардагы тилдик каражаттардын өтмө мааниде колдонулушу” аттуу темадагы кандидаттык ишинин актуалдуулугу көркөм чыгарманын тилин, табиятын, айрыкча, өтмө маанилүү тилдик каражаттардын жаралыш механизмин, аткарган милдеттерин, туюндурулуш жолдорун, стилистикасын алгачкылардан болуп кыргыз тили илиминде атайын изилдөөгө алынышында.

3. Илимий натыйжалар.

3.1. Иштин диссертациялык изилдөөлөргө коюлуучу талаптарга жооп бере турган жаңылыгы катары төмөнкүдөй концептуалдуу маселелерди эсептөөгө болот:

Осмонова Айгул Сейдакматовна кыргыз тил илиминде биринчи жолу көркөм чыгармалардагы өтмө маанилүү тилдик каражаттарды кеңири планда изилдөөгө алган. Тактап айтканда, андагы көркөм чыгарма табиятын шарттоочу факторлор далилдүү материалдардын негизинде ачыкталышы, өтмө маанилүү тилдик каражаттардын ички маанилик функцияларынын тереңдетилип аныкталышы, контексттеги маанилик туюмдардын кеңири далилдениши, алардын стилистикалык-семантикалык мүмкүнчүлүктөрүнүн көрсөтүлүшү бул иштин илимий жаңылыгын түзөт.

3.2. Диссертацияда берилген натыйжалардын ишенимдүүлүгүн негиздөө.

1-натыйжалар. Көркөм чыгарма – коомду, турмуштук жагдай-шарттарды, өнүгүп-өзгөрүүлөрдү, ааламды, жаратылышты, байланыш-катыш мамилелерди көркөм ойлоонун шартында чагылдыруучу искусствонун бир түрү экендиги ишенимдүү.

2-натыйжалар. Көркөм чыгарманын табиятын шарттоодо, чыгарманын жаралышында анын тили маанилүү ролду ойнойт, ойду көркөм, образдуу,

таасирдүү берүүдөгү негизги курал – анын тили. Мындай шартта, көркөм чыгарманын тили өзүнө гана таандык өзгөчө функцияга ээ экендиги ынанымдуу.

3-натыйжалар. Өтмө маанилүү тилдик каражаттар бардык эле функционалдык стилдерде колдонула бербейт. Булар – баарыдан мурда, көркөм чыгармага мүнөздүү стилди жаратуучу тилдик каражаттардын бири. Нерсе, кыймыл, көрүнүш, белгилердин ооштурулуп берилишинде ар түрдүү маанилердин каймана, кыйытма туюндурулушу образдуу ойлордун жаралышына өбөлгө түзөрү ишенимдүү.

4-натыйжалар. Өтмө маанилүү тилдик каражаттар коннотативдик, компоративдик мүнөздөгү маанилерди жараткандыктан, алардын стилистикалык, стилистика-семантикалык мүмкүнчүлүктөрү абдан кеңири, образдуулукту жаратууда эң ийкемдүү көркөм сөз каражат экендиги ишенимдүү далилденген.

3.3. Иштин теориялык баалуулугу.

1-жобо. Жарым-жартылай жаңы. Анткени көркөм чыгарма – коомду, турмуштук жагдай-шарттарды, өнүгүп-өзгөрүүлөрдү, ааламды, жаратылышты, байланыш-катыш мамилелерди көркөм ойлоонун шартында чагылдыруучу искусствонун бир түрү экендиги түрдүү аспектидеги илимий изилдөөлөрдө орун алып келет.

2-жобо. Жарым-жартылай жаңы. Көркөм чыгарманын табиятын шарттоодо, чыгарманын жаралышында анын тили маанилүү ролду ойнойт, ойду көркөм, образдуу, таасирдүү берүүдөгү негизги курал – анын тили. Мындай шартта, көркөм чыгарманын тили өзүнө гана таандык өзгөчө функцияга ээ экендиги лингвистикалык аспектидеги эмгектерде белгиленип жүрөт.

3-жобону жаңы илимий жобо деп эсептөөгө болот. Анткени нерсе, кыймыл, көрүнүш, белгилердин ооштурулуп берилишинде ар түрдүү маанилердин каймана, кыйытма туюндурулушу образдуу ойлордун жаралышына өбөлгө түзөрү бул иште алгач ирет аныкталган.

4-жобону жаңы деп саноого негиз бар. Себеби өтмө маанилүү тилдик каражаттар коннотативдик, компоративдик мүнөздөгү маанилерди

жараткандыктан, алардын стилистикалык, стилистика-семантикалык мүмкүнчүлүктөрү абдан кеңири, образдуулукту жаратууда эң ийкемдүү көркөм сөз каражат экендиги алгач ирет белгиленип көрсөтүлгөн.

4. Алынган жыйынтыктардын практикалык мааниси. Айгул Сейдакматовнанын “Көркөм чыгармалардагы тилдик каражаттардын өтмө мааниде колдонулушу” аттуу темадагы кандидаттык иши кыргыз тили илиминин теориялык базасына салым киргизүү менен, лексикология, семасиология багытындагы кийинки эмгектерге таяныч болот. Көркөм чыгарманын материалдары, алардын талданышы, изилдөөнүн жыйынтыктары, табылган натыйжалары жогорку жана атайын орто окуу жайларында лексикология, стилистика боюнча лекцияларды, практикалык сабактарды, атайын курстарды өтүүдө, бул багыттагы окуу китептерин, окуу куралдарын иштеп чыгууда пайдаланылат. Ошондой эле түшүндүрмө жана поэтикалык сөздүктөрдү түзүүдө көмөк көрсөтөрү анык. Ушул жагдайлар изилдөөнүн теориялык жана практикалык маанисин айгинелейт.

5. Диссертациянын негизги жоболору, натыйжалары жана корутундуларынын жарыяланышы, тастыкталышы.

Изилдөөнүн жыйынтыктары Кыргыз Республикасынын Жогорку аттестациялык комиссиясынын талабына жооп берген, индекстелген системага кирген, баллы жогорку көрсөткүчтөгү журналдарда жарык көргөн. Алар төмөнкүлөр:

1. Ч.Айтматовдун "Саманчынын жолу" повестиндеги өтмө маанилүү сөз жана сөз айкаштарынын колдонуу өзгөчөлүктөрү. КУУнун Жарчысы. SSN 1694-532- 2018, 119-122-бб.
2. 20-21-кылымдагы кыргыз лексикографиясы. Web of Science Researcher. 2021. Т-1. №5. 719-726-бб.
<https://www.scirp.org/journal/paperinformation?paperid=111882>
3. Взаимосвязь синонимов с переходными словами. Бюллетень науки и практики. 2021, №12. 409-414-бб. <https://elibrary.ru/item.asp?id=47469572>
4. Некоторые вопросы о способах формирования слов с переносным

значением и словосочетаний. Международный журнал гуманитарных и естественных наук, 2023. № 4-3 (79) 177-181-бб.
<https://elibrary.ru/item.asp?id=53810911>

5. Relationship of synonyms with transitional words. Вестник ОшГУ. 2021. №4. 505-507-бб. <https://elibrary.ru/item.asp?id=46499988>

6. Ч. Айтматовдун “Жамийла” повестиндеги өтмө маанилүү сөз жана сөз айкаштарынын колдонулуу бөтөнчөлүктөрү. Вестник КГУ им. И. Арабаева 2024 №4, 837-843-бб. <https://elibrary.ru/item.asp?id=79723143>

7. Кыргыз тили илиминде көркөм чыгарма тилинин изилдениши. SSN 1694-5220. Наука. Образование. Техника, 2024. №3. 133-139-бб. <https://elibrary.ru/item.asp?id=77669778>

8. Изучение языковых средств переносного значения в кыргызской науке. Международный журнал гуманитарных и естественных наук. ISSN 2500-1000. №1-2. 131-134-бб.
https://elibrary.ru/download/elibrary_80352107_13861367.pdf

9. Бир маанилүү, көп маанилүү жана өтмө маанилүү сөздөр: байланышы, жалпылыгы, өзгөчөлүгү. Международный журнал гуманитарных и естественных наук. ISSN 2500-1000. 2025. №3-4.

10. Стилистическая коннотация слов с переносным значением в произведении искусства. Бюллетень науки и практики. 2025. № 4.

6. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келиши.

Автореферат толугу менен диссертациянын мазмунуна, анда коюлган изилдөөнүн максаттарына жана милдеттерине, жүргүзүлгөн изилдөөлөргө, алынган жыйынтыктарга дал келет. Авторефераттын кыргыз, орус, англис тилдеринде резюмеси бар.

7. Диссертациялык иштин мазмунуна карата айрым сунуштар.

Иштин мазмунуна карата төмөндөгүдөй сунуштар бар. Алсак, иштин киришүү бөлүмүндө төмөнкүдөй мүчүлүштүктөр орун алган:

1. Изилдөөнүн жыйынтыктарынын апробацияланышы диссертацияда дагы авторефератта дагы жазылган эмес.

2. Диссертациянын түзүлүшү жана көлөмү авторефератта жазылган диссертацияда жок.

3. «Изилдөөнүн жыйынтыктарынын жарыяланышы» талаптагыдай берилген эмес. Анда конкреттүү төмөнкүдөй маалыматтар берилиш керек: изилдөөнүн негизги жыйынтыктары жарык көргөн илимий макалалардын жалпы саны. Жалпысынан канча эмгек жарыяланды. Мисалы, анын ичинен канча макала КР Илим, жогорку билим берүү жана инновациялар министрлиги тарабынан сунушталган рецензияланган журналдарында, Scopus базасына кирген журналда, республикалык жыйнактарда жарык көргөн. Макалалар жарыяланган журналдардын КР ЖОЖ аттестациялык талаптарына же жогорку импакт-фактору бар журналдарга туура келери. Эл аралык же улуттук деңгээлдеги илимий жыйындарда, конференцияларда жарыяланган баяндамалар тууралуу маалыматтарды берүү керек.

Ошону менен катар иште төмөнкүдөй стилдик, орфографиялык каталар дагы орун алат.

4. Иштин 55-59, 135-156-беттерде абзацтар толугу менен кайталанылып калган.

5. Орфографиялык каталар: 14, 35, 63, 64, 65, 66, 68, 75, 78, 94, 98, 103, 106, 108, 132, 135, 136, 156-беттерде орун алат.

8. Осмонова Айгул Сейдакматовна диссертациялык иши үчүн сунушталган жетектөөчү мекеме: Кыргыз-Түрк “Манас” университетинин гуманитардык факультетинин филология бөлүмү сунушталат. Дареги: 720044, Бишкек шаары, Жал кичи району, Тыналиев көчөсү, 30-43.

Расмий оппоненттер:

Кенжебаев Даирбек Орунбекович – филология илимдеринин доктору, доцент, Эл аралык Ала-Тоо университетинин лингвистика кафедрасынын профессору

Эмгектери:

1. Котормонун илимий-теориялык негиздери. Илимий монография. – Бишкек, 2014 (25,5 б.т.).

Тилдин философиясынын айрым маселелери (окуу куралы). – Бишкек, 2024.

Принцип относительной переводимости // Проблемы современной науки и образования. №29 (71). – Иваново, 2016. 51-53-бб.

Лексикадагы микросистемалардын иерархиясы // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. №2-Бишкек. –2022. Стр. 303-306.

Коммуникативные функции паралингвистических средств (цвет и шрифт) в структуре креализованного текста // Вестник КРСУ. 2024. Т. 24. № 10. С. 99-110.

Бакирова Гүлжан Коккозовна - филология илимдеринин кандидаты, доцент, Б. Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университетинин кыргыз тили жана адабияты кафедрасынын башчысы

Эмгектери:

1. Ч.Айтматовдун чыгармаларында антитеза кубулушунун фразеологизмдер аркылуу берилиши // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. – Б., 2024. №1. 328-332-бб.

2. Фразеологизмдердин диний, мифтик түшүнүктөрдү чагылдыруу функциясы // К.Ш.Токтомаматов атындагы ЭАУнун илимий басылмасы.-Ж-А., 2024. №2.

3. Көчмөн турмушка байланыштуу айтылган фразеологизмдер // Кыргыз Республикасынын УИА Кабарлары. №2. – Б., 2022.

4. Кыргыз тилиндеги фразеологизмдердин семантика-функционалдык жана структуралык өзгөчөлүктөрү (монография). - Бишкек, 2018. 10, 75 б.т.

5. Фразеологизмдер – лексикографиялык каражаттар // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. - Б, 2016. №3. 218-221-бб.

9. Диссертациянын Кыргыз Республикасынын Жогорку аттестациялык комиссиянын окумуштуулук даражаларды ыйгаруу боюнча жобосуна дал келиши.

Жогоруда оңдоого мүмкүн болгон айрым каталарды эске албаганда Осмонова Айгул Сейдакматовнанын “Көркөм чыгармалардагы тилдик каражаттардын өтмө мааниде колдонулушу” аттуу диссертациялык иши Кыргыз

Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети жана Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын Б.М.Юнусалиев атындагы Тил илими институтуна караштуу филология илимдеринин кандидаты (доктору) окумуштуулук даражасын коргоо боюнча түзүлгөн Д 10.24.700 диссертациялык кеңеште кандидаттык диссертацияны 10.02.01 – кыргыз тили адистиги боюнча коргоого кабыл алууга негиз бар деп эсептейбиз.

Shaf.

А.У.Акынбекова
06.10.25-жыл.

филология илимдеринин доктору

P. J. R.

С.К.Каратаева

[illegible]

[Handwritten signature]

Н.Т.Курамаева